SACRA

NATALITIA

SEREN. DUCIS SAXON. GOTH. ALTENB.

FRIDERICI IV

IN

ILL. GYMNASIO FRIDERICIANO ALTENB.

A. D. IV. CAL. DECEMBR. POST HORAM X ET DIM. MATUT.

PIE CELEBRANDA

INDICIT

AUGUSTUS MATTHIAE

D. PHIL. SEREN. DUCI GOTH. A CONSILIIS ECCLES. ET SCHOL.
DIRECTOR GYMNASII.

De usu Futuri exacti Latinorum.

ALTENBURGI.

E TYPOGRAPHEO AULICO.

QUOD FELIX FAUSTUM FORTUNATUMQUE SIT,

Indicimus natalem Principis Serenissimi atque Indulgentissimi crastino die in Gymnasio nostro pie concelebrandum, quo die ut frequentes adesse velitis, Amplissimi Reipublicae urbisque Proceres, Gymnasii Curatores atque Inspectores Gravissimi, et reliqui litterarum cultores ac fautores, utque orationes adolescentium, quibus hunc diem celebrare conabuntur, ea, qua soletis, facilitate audiatis, vehementer oramus atque obsecramus. Ad verba autem facienda prodibunt quatuor Selectae classis cives:

Carolus Fridericus Haeufsner, Grossensteina-Altenburgensis, de vestigiis providentiae divinae in historia populorum exstantibus dicet *oratione Latina;*

Aemilius Lange, Saara-Altenburgensis, Confucii dictum de triplici temporis ratione explicabit *oratione Germanica;*

Eduard Koehler, Altenburgensis, Caroli XII, Sueonum regis, res gestas declarabit *carmine heroico Latino;*

H. Conon de Gabelentz, Altenburgensis, Ariadnes, in Naxo insula reliotae, querelas exprimet *carmine Germanico.*

In quaeſtionibus grammaticis illud nunc praecipue requiritur, ut, quae cauſa ſit cuiusque verborum vel ſententiarum conformationis, (*conſtructionem* ſ. *ſtructuram* vocant) diſerte et plane explanetur; et recte quidem: nam niſi cauſam teneas, cur quidque eo, quo ſolet, modo dicatur, nec vim cuiusque *conſtructionis* teneas, nec cui quaeque loco accommodata ſit, diiudices. Sed in hoc genere illud imprimis cavendum eſt, ne cauſas comminiſcamur eas quae ex recondita aliqua ratione philoſophica petitae ſint, et per ſe probabiliter cogitari poſſint, ad uſum autem optimorum ſcriptorum haud commodo adhiberi queant; niſi enim cauſae illae ex ipſis ſcriptorum locis diligenter collectis et accurate inter ſe collatis ac ponderatis eliciantur, vana eſt atque inutilis *omnis illa cauſarum indagatio*, et magis, quid dici *potuerit*, quam quid revera dictum fuerit, demonſtrat. Saepe etiam cauſae illae non in certa aliqua ratione, ſed in ſimilitudine aliqua poſitae ſunt, ut *refertus rei* nonnunquam dixerunt Romani nullam aliam ob cauſam, niſi quod adiectivum *plenus* ita uſurpabant. Grammaticae autem latinae, ut partes nonnullae egregie explicatae ſunt, ita aliae, et fortaſſe plures numero, nondum ſatis expolitae, quod e Grammaticorum diſſenſionibus apparet; corpus autem grammaticae, ex quo accurate cognoſcas, quaenam in Latio ipſo nata, quae transmarina ſint, quid diverſorum ſcriptorum, nec tantum poëtarum et eorum, qui proſa oratione uſi ſunt, ſed horum etiam inter ſe comparatorum, ut Ciceronis et Livii, diſtet, vix inchoatum videtur. Sed, ne vagetur oratio, tractandum ſumſi locum de futuro exacto, de quo Viros doctiſſimos inter ſe diſſentire, nonnullos diverſa etiam inter ſe commiſcentes, videbam, non quo meam unam rectam eſſe eius explicandi viam cenſerem, ſed quod non melius profici in quaque doctrina exiſtimo, quam ſi qui in eodem genere elaborant, ſententiam ſuam libere profitentur. Nihil autem minus decet Grammaticum, quam ſua tantum mirari, quae alii afferant, cum ſupercilio faſtidire.

Iam primum hoc norunt omnes, futurum exactum poni, ubi duae actiones comparentur, quarum altera alteram praecesserit. Itaque multi in eo saepe haeserunt, quod non raro futurum exactum positum reperitur, ubi non actio alteram futuram praegressa, sed eam continuato tractu prosequens, commemoratur, ut si potuero. Brut. 5, 21. ego vero, si potuero, faciam vobis satis. Tusc. Disp. I, 43, 103. verumtamen, Crito, si me assequi potueris — — ut tibi videbitur, sepelito. Leg. II, 18 in. Plato si modo interpretari potuero, his fere verbis utitur. Et Ernestus quidem plerumque si potero scribendum edixit, contra quem pugnat Heusing. Praef. ad Cic. off. p. LI. ubi quid intersit inter si potero et si potuero docere conatur. Aliam viam ingressus est Goerenz. ad Fin. IV, 6, 14. quam mox explorabimus. Sed mutari illa loca vetant non tam libri manu scripti, qui in illa lectione consentiunt — facile enim librarii a potero ad potuero aberrare potuerunt — quam aliae consimiles locutiones, si voluero Off. III, 19, 76. Leg. III, 13 in. Caes. B. C. II, 24 extr. si licuerit epp. fam. V, 4, 4. IX, 16, Phil. II, 21, 51. si placuerit Or. II, 48, 198. si quid fuerit loci Leg. III, 13, 29. epp. fam. X, 28, 9. Plura scribam, si plus otii habuero. Haec enim, posse, velle, licet, placet, locus est, omnia actionem iuxta alteram continuatam suapte natura indicant, neque tamen, qui volet, licebit, placebit corrigere velit, audaciae crimen effugiat. Accedit, quod, ubi oratione obliqua utuntur, plusquamperfecto utuntur, quod futuro exacto in illa orationis forma respondere constat. Cic. de orat. II, 2, 7. Quo etiam feci libentius, ut ea custodirem litteris, si ullo modo assequi complectique potuissem. Cf. ib. 49, 200. III, 35, 140. Caes. B. C. I, 68 extr. ib. 19. proinde, si qua facultas fuisset, ad se cum omnibus copiis veniret. Mihi in his Romani id spectasse videntur, quod, etiamsi actiones, quae verbis posse, velle etc. declarantur, continuari

necesse sit, dum actio ab iis profecta perficitur, tamen potestas, voluntas etc. praecedere etiam debent ipsam rem, nec quisquam unquam rem aggreditur, nisi potestas ac voluntas eam et suscipiendi et perficiendi antea affuerit. Ita, si sententiam spectes, nihil omnino interest inter si potuero, si voluero et si potero, si volam, sed utram locutionem eligere velit scriptor, in ipsius arbitrio positum est; et omnibus illis locis nihil causae est, quare non etiam, si potero, si volam, si licebit, si placebit, si quid erit loci, si possem, si qua facultas esset, scribatur. Hinc alterum futurum cum altero non nunquam commutatur, ut epp. fam. IX, 16, 2. quidquid arte fieri poterit (non enim iam satis est consilio pugnare: artificium quoddam excogitandum est) sed tamen quidquid elaborari aut effici potuerit etc.

Praeterea saepe etiam duo futura exacta ita ponuntur, ut alterum ad alterum referatur, ut Or. III, 14, 55 quarum virtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores effecerimus, sed furentibus quaedam arma dederimus. Or. 69, 231. quae vitia qui fugerit, — — — is omnia fere vitia vitaverit. Partit. or. 3, 10. quare quum de causa dixero, de utroque dixero. pro Ligar. 12, 36. quam salutem quum utrisque his dederis, tres fratres optimos et integerrimos reipublicae condonaveris. Phil. I, extr. huc si quid accesserit, non tam mihi, quam vobis reique publicae accesserit. epp. fam. X, 13. extr. qui M. Antonium oppresserit, is bellum confecerit, quod iisdem paene verbis repetit ib. 19 extr. qui Antonium oppresserit, is hoc bellum teterrimum periculosissimumque confecerit, et XI, 12. is bellum confecerit, qui Antonium oppresserit. de Fin. III, 3, 10. quidquid enim praeter id, quod honestum sit, expetendum esse dixeris in bonisque numeraveris, et honestum ipsum, quasi virtutis lumen,

exſtinxeris et virtutem penitus everteris. Cf. ib. V, 16, 45. epp. fam. II, 18, 6. XI, 27, 19. Eadem eſt ratio infinitivi perfecti ap. Cic. Verr. III, 95. in. Quapropter ſi vos ſemel in iudicando finem aequitatis et legis transieritis, ſcitote vos nullum ceteris in aeſtimando finem improbitatis et avaritiae reliquiſſe, i. e. ſi transieritis-reliqueritis. Nonnunquam pro altero futuro ponitur imperativus, ut orat. 70, 232. Immuta paulum; perierit tota res i. e. ſi immutaveris, perierit. Tuſc. I, 13, 30. tolle hanc opinionem; luctum ſuſtuleris; quo etiam pertinet illud Ovidii, Da mihi te facilem; dederis in carmina vires. nonnunquam etiam alia locutio, ut ap. Liv. 26, 43. in una urbe univerſam ceperitis Hiſpaniam, i. e. ſi hanc unam urbem ceperitis, univ. ceperitis Hiſp. Quibus locis ſi quis futura exacta optandi vim habere cum Goerenzio (in proluſ. edita Zwiccaviae ſ. a. quaeſtio de vi futuri exacti optativa. Cf. idem ad Ciceron. de fin. I, 20, 70. IV, 6, 14.) ſtatuat, is primum caveat, ne optativos Graecis inauditos proferat, ληψοίμην, δέξαιμι, ἐκφεύξαιμι, παρέξαιμι (p. 5.) tum doceat, quis optativo locus ſit in his Phil. XII, 12, 30. Haec quoque pericula tanta ſi effugero, ſatisne tutum reditum putatis fore? Quum enim et veſtra auctoritate et meo me more defendero, et meam fidem reipublicae conſtantiamque praeſtitero, tum erunt etc. quae vix quisquam Graece mediocriter doctus ſic cum Goerenzio vertat: εἰ ἐκφύγοιμι, εἰ διασωθείην, εἰ παράσχοιμι, ſed ἢν ἐκφύγω, ἢν ἀπολογήσωμαι, ἢν παράσχω, in quibus aoriſtus vim futuri exacti exprimit, vel εἰ ἐκφεύξομαι, εἰ παρέξω, ut Ennii illa ſi te ſecundo lumine hic offendero, Moriere ex his Euripidis verſa ſunt Med. 356. εἴ σ' ἡ 'πιοῦσα λαμπὰς ὄψεται θεοῦ - - Θανεῖ. Nec minus idem errat, quum p. 13. haec Romam quum venero, quae perſpexero, ſcribam ad te, Ut ſementem feceris, ita metes, Morati melius erimus, quum didicerimus, quid natura deſide-

ret si graece verteris, ex huius linguae indole itidem optativo efferenda esse dicit. Denique, quum ad plures animi affectiones significandas optativus valeat, declarandum etiam erat, quam ille in istis locutionibus vim haberet. Si quis enim modestiae alicuius significationem in Livii formula XXVI, 43. inesse statuat, videat ne nimis modestum et minime imperatorium sibi fingat imperatorem, qui, quum milites ad aggrediendam urbem excitare velit, dubitare se profiteatur, an capturi sint urbem. Nec qui vere modestus est, dicere solet scitote vos reliquisse, Cic. Verr. III, 95. sed videte vel vereor, ne relinquatis. At Graecis ipsis, ut ait idem ib. Optativus saepe sic ponitur, ut eius rationem iudicio non nisi acriore adhibito rite assequi possis. Sed taedet in his refutandis diutius immorari. Unus mihi vim fut. exacti recte perspexisse videtur Grammaticus, non ille quidem e doctissimis, sed qui multa tamen et accurata lectione sensum latinitatis satis subactum haberet, Broeder. Gramm. lat. §. 618. dicens, tum futurum ex. in utroque orationis membro poni, quum dicere velis, actionem aliquam eodem temporis puncto absolutum iri, quum altera absoluta fuerit. Eodem modo hunc usum explicat Krebsius in libro utilissimo Anleitung zum Lateinischschreiben §. 272. Hoc quidem in omnibus locis, quae vel ipse attuli, vel ab aliis allata vidi, fieri intelligo, ut futura exacta actiones significent, non per aliquod temporis spatium uno tenore sese subsequentes, sed eodem temporis articulo perfectas. Nam et qui virtutis experti copiam dicendi tradit, eo ipso, quod tradit, non post aliquod demum tempus; neque sic ut per aliquod tempus utraque actio continuetur, furenti quaedam arma tradit, et Caesar si salutem dat petentibus, eodem tempore et actione eadem tres fratres reipublicae condonat, et bellum confectum erit oppresso Antonio. Magis etiam eiusdem actionis τὸ ὁμόχρονον seu temporis congruentia, ut ita dicam, elucet e locis iis, ubi idem verbum bis ponitur, dixero-dixero; accesse-

rit-accesserit. Ut enim duae res praeteritae triplici ratione inter se comparantur, vel ita ut altera demum finita altera sequatur, in quo genere actio finita plusquamperfecto, sequens perfecto declaratur, vel ita ut duae actiones tempore inter se coniunctae sint, et vel per aliquod tempus simul continuentur, ubi duo Imperfecta ponuntur, vel in unum idemque temporis momentum concludantur, quod significatur perfecto bis posito *), sic duae res futurae vel ita inter se referuntur, ut alteram finitam altera post aliquod tempus vel statim subsequatur, quod quum fit, futuro exacto respondet simplex, vel ita ut duae actiones altera alteram quasi pari passu comitentur, quae vis est duplicis futuri simplicis, vel ut uno eodemque tempore plene contineantur, et utraque absoluta cogitetur, ad quam rationem declarandam duplici futuro exacto utuntur. Sic quod supra e Cicer. epp. ad Att. 7, 3, 11. attuli, si Cicero ipsi Catoni scripsisset hortandi fortasse causa, haud dubie dixisset Bibulum quum ornaveris declaraveris. Hinc etiam, quum de re futura loquentes praeter ea, quae in idem, quod prius verbum, tempus incidunt, actionem etiam sua natura continuatam commemorant, inter plura futura exacta futurum simplex interponunt, ut Cic. epp. famil. X, 14. Quod si erit factum (i. e. si curaveris, ut ne qua scintilla teterrimi belli relinquatur) et remp. diivino beneficio affeceris, et ipse aeternam gloriam consequere. Nam rempublicam beneficio afficiet Plancus eo ipso quod bellum penitus exstinxerit, gloriam autem post illud demum, eamque non brevi praetereuntem, sed duraturam et indies sese corroboraturam consequetur. Contra in epistola ad Plancum annexa ep. ad At-

---

*) ut Cic. ad Attic. 7, 3, 11. quem quum ornavit Cato, declaravit iis se solis invidere etc. Nat. d. III, 28, 70. si mens voluntasque divina idcirco consuluit hominibus, quod iis largita est rationem, iis solis consuluit, quos bona ratione donavit. Cf. ib. 30, 74.

tic. XVI, 16, 5. Quod ſi feceris, me, quem voluntate et paterna neceſſitudine coniunctum ſemper habuiſti, maximo beneficio devinctum habebis, ubi ſi verbo habere abstinere voluiſſet, haud dubie dixiſſet devinxeris, ut epp. fam. XIII, 29, 15. Hanc rem ſi effeceris. -- Capitonem ad tuam neceſſitudinem tuo ſummo beneficio adiunxeris. Cf. ib. XIII, 7, 10. Eadem ratio eſt loci Catil. IV, 6 in. Quamobrem ſive hoc ſtatueritis, dederitis mihi ad concionem comitem populo carum atque iucundum, ſive Silani ſententiam ſequi malueritis, facile me atque vos a crudelitatis vituperatione defendetis: neque enim defenſio illa, probata Silani ſententia, eadem opera finita et perfecta erit, ſed ſaepius etiam ea utendum erit. Nonnunquam prior actio eſt continua, altera ſtatim cum priore eventum habitura, ut Tuſc. II, 26, 63. tibi ſi recta probanti placebis, tum non modo tete viceris, ſed omnes et omnia. Caeſar ap. Cic. epp. ad Att. X, 8, (34.) Namque et amicitiae graviorem iniuriam feceris, et tibi minus commode conſulueris, ſi non fortunae obſecutus videbere. ubi dicere etiam poterat facies — conſules, ſed ſenſu paulum diverſo: hoc enim ſignificaret, eum per totum hoc tempus, quo fortunae obſecutus videretur, iniuriam facturum eſſe et ſibi minus conſulturum; feceris — conſulueris quum dicit, indicat eum tum ſtatim, quum viſus fuerit, iniuriam facturum eſſe.

Similiter pro altero fut. exacto nonnunquam ponitur perfectum. Cic. Verr. III, 62, 145. niſi ita manifeſta res erit allata, ut reſponderi nihil poſſit, vicimus. Liv. 21, 43. ſi tales animos in proelio habebitis, quales hic oſtenditis, vicimus., vel poſt imperativum pro fut. exacto, ut Verr. II, 23, 61. Unum oſtende (i. e. ſi oſtenderis) in tabulis aut tuis aut patris tui; viciſti. Sic Eurip. Med. 78. ἀπωλόμεσθ᾽ ἄρ᾽, εἰ κακὸν προ-

σοίσομεν νέον παλαιῷ. Hoc gravius etiam affirmat, quam ſi futura exacto poſita eſſent, vicerimus, viceris, ſiquidem ne futuri quidem ſignificatio adeſt, ſed una rei praeteritae.

Supereſt formula, quae difficillimam explicationem habet, videro, videris etc. quod ſi tantum de reliquis, praeter primam, perſonis uſurparetur, quis non pro perfecto coniunctivi haberet, etſi neminem fore puto, qui Ciceronem in his Platonis ὁρασοίμην cum Goerenzio prol. cit. p. 9, imitatum eſſe dicat: nam neque in Platone neque in ullo alio ſcriptore graeco ὁρασοίμην vel ὁρασαίμην legitur. Sed Cicero Acad. Qu. II, 24, 76. Quid inventum ſit, paulo poſt videro. Ib. 44, 135. recte ſecusne alias viderimus. Leg. 1, 21. Cui tamen ego aſſentiar in omnibus nec ne, mox videro. Fin. I, 10, 35. Quae fuerit causa mox videro. Tuſc. Diſp. V, 7, 20. Sed videro, quid efficiat; tantisper hoc ipſum magni faciam quod pollicetur. Contra nonnunquam eſt futurum ſimplex, ut Fin. V, 21. extr. Quorum omnium quae ſint notitiae, — — mox videbimus. Epp. fam. III, 9, 8. Verum haec videbimus. In his formulis futurum exactum pro ſimplici poni, vix adducor ut credam, nec ullum in his optativo locum eſſe video, ἴδοιμι ἄν, multo minus ὀψοίμην ἄν. Originem locutionis hanc eſſe ſuſpicor: quum videre, ubi ad animum transfertur, proprie ſit perpendere, conſiderare, Latini, ſi dicere volunt de hac re deliberabo, quaeram, et quae facienda vel dicenda ſunt, curabo, dicunt hoc videbo. At videro proprie eſſe videtur, quum rem conſideravero, decernam eam et diiudicabo, ubi omittitur id, quod conſequens eſt videndi et conſiderandi actioni. Sed uſus latius manavit, et hanc formulam ad ea transtulit, quae ſeria conſideratione et ſententiae de re latae pronuntiatione vix digna viderentur. Hinc videro eſt ſeponentis aliquid, ut loquitur Cortius ad Cic. epp.

fam. IV, 12. tanquam quod vix operae pretium ſit diligentius excutere, ſed leviter et celeriter percurrere ſatis ſit. Celeritatis quidem aliquam ſignificationem ineſſe, Zumptius etiam Gramm. lat. §. 76, 11. Anm. p. 364 (ed. tert.) et Stallbaumius ad Ruddimanni Inſtitut. gramm. lat. II, p. 383. viderunt. Sic Graeci futuro tertio utuntur. Ariſtoph. Plut. 1027. *τί γὰρ ποιήσει, φράζε, καὶ πεπράξεται.* Plato Gorg. p. 469. D. *ἐὰν γὰρ ἄρα ἐμοὶ δόξῃ τινὰ τουτωνί τῶν ἀνθρώπων. ὧν σὺ ὁρᾷς αὐτίκα μάλα δεῖν τεθνάναι, τεθνήξεται οὗτος ὃν ἂν δόξῃ, κἂν τινὰ δόξῃ μοι τῆς κεφαλῆς αὐτῶν κατεαγέναι δεῖν, κατεαγὼς ἔσται αὐτίκα μάλα* etc.
